УДК: 340:004.8 https://doi.org/10.15407/jai2025.03.010

І. Ф. Корж
Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України, Україна
вул. Орлика Пилипа, 3, м. Київ, 01024
garry52@ukr.net
https://orcid.org/0000-0003-0446-5975

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ – СУБ'ЄКТ ЧИ ОБ'ЄКТ ПРАВА?

Анотація. Констатується, що згідно із Концепцією розвитку штучного інтелекту в Україні, реалізація державної політики у галузі штучного інтелекту впливатиме на ключові інтереси таких заінтересованих сторін, як громадяни, заклади освіти, суб'єкти господарської діяльності, органи виконавчої влади та місцевого самоврядування. А реалізація самої Концепції матиме позитивний вплив на український бізнес, органи державної влади, місцевого самоврядування та громадян у частині створення правового підґрунтя функціонування технологій штучного інтелекту, визначення основних сфер їх застосування, основних напрямів розвитку та правил їх застосування в кожній окремій галузі. Крім того, зазначене сприятиме також розвитку наукової та технічної складової вітчизняних розробок штучного інтелекту, а отже, збільшенню кількості українських технологій у галузі штучного інтелекту, їх виходу на зовнішні ринки.

Зазначено, що нині технології штучного інтелекту **проникають у більшість сфер людського життя, від побуту до професійної діяльності, і наукові дослідження не є винятком.** Штучний інтелект забезпечує численні можливості під час підготовки досліджень і написання наукових статей. Водночас, питання доцільності, навіть необхідності правового регулювання застосування ШІ має певну історію і вона пов'язана з розвитком автоматизації різноманітних процесів, що відбувалися у минулому столітті.

Наведено різні визначення ШІ як відповідної технології, що, насамперед, базується на алгоритмах машинного навчання та аналізі даних, яка постійно революціонізує дослідницький ландшафт і яка продовжує розвиватися, маючи потенціал для прискорення темпів наукових відкриттів і підвищення якості результатів досліджень. ШІ приніс значні зміни в академічну сферу, революціонізувавши способи проведення досліджень, генерування знань і надання освіти. Інтеграція технологій штучного інтелекту в академічну сферу має потенціал для оптимізації процесів, покращення результатів досліджень та сприяння інноваціям.

Окреслено тенденції, можливості та потенційні наслідки, які може мати використання ШІ в академічних дослідженнях, а також наведені конкретні застереження щодо використання ШІ у даній сфері; наведено основні етапи наукового дослідження, де ШІ може покращити академічні функції.

Проведено аналіз наукових досліджень в частині підходів щодо визначення правового статусу штучного інтелекту, тобто його можливої правооб'єктності чи правосуб'єктності, щодо позитивної та негативної аргументації зазначеного. Стверджується, що для заперечення можливої правосуб'єктності ШІ, визначальними для зазначеного є розкриття наступних критеріїв: людина; суспільство; етика; мораль; світогляд; почуття; культура; свідомість тощо. Виділено визначальні критерії, які притаманні людині, але відсутні у штучного інтелекту.

Робиться загальний висновок, що ШІ є і має в подальшому визначатися об'єктом права, за функціонування якого має нести відповідальність його виробник або власник (користувач). Тобто, ШІ є об'єктом права, на який направлені зусилля, дії, керованість, використання та несення відповідальності за його функціонування суб'єкта права, яким є фізична та юридична особа суспільства.

Ключові слова: законодавство, критерії, об'єкт права, суб'єкт права, технології, цифровізація, штучний інтелект.

I. Korzh
State Scientific Institution "Institute of Information, Security and Law"
National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine
Orlyka Pylypa St., 3, Kyiv, 01024
garry52@ukr.net
https://orcid.org/0000-0003-0446-5975

ARTIFICIAL INTELLIGENCE – SUBJECT OR OBJECT OF LAW?

Summary. It is stated that according to the Concept of the Development of Artificial Intelligence in Ukraine, the implementation of state policy in the field of artificial intelligence will affect the key interests of such stakeholders as citizens, educational institutions, business entities, executive authorities and local governments. And the implementation of the Concept itself will have a positive impact on Ukrainian business, state authorities, local governments and citizens in terms of creating a legal basis for the functioning of artificial intelligence technologies, determining the main areas of their

application, the main directions of development and the rules for their application in each individual industry. In addition, the above will also contribute to the development of the scientific and technical component of domestic developments of artificial intelligence, and therefore, an increase in the number of Ukrainian technologies in the field of artificial intelligence, their entry into foreign markets.

It is noted that currently artificial intelligence technologies penetrate most areas of human life, from everyday life to professional activities, and scientific research is no exception. Artificial intelligence provides numerous opportunities when preparing research and writing scientific articles. At the same time, the issue of the feasibility, even the need for legal regulation of the use of AI has a certain history and is associated with the development of automation of various processes that took place in the last century.

Various definitions of AI have been given as a relevant technology, primarily based on machine learning algorithms and data analysis, that is constantly revolutionizing the research landscape and that continues to evolve, with the potential to accelerate the pace of scientific discovery and improve the quality of research results. AI has brought significant changes to the academic sphere, revolutionizing the ways in which research is conducted, knowledge is generated, and education is delivered. The integration of artificial intelligence technologies into the academic sphere has the potential to optimize processes, improve research outcomes, and foster innovation.

It outlines trends, opportunities, and potential implications that the use of AI in academic research may have, as well as specific caveats regarding the use of AI in this area; it outlines the main stages of scientific research where AI can improve academic functions.

An analysis of scientific research has been conducted in terms of approaches to determining the legal status of artificial intelligence, that is, its possible legal objectivity or legal personality, regarding the positive and negative argumentation of the above. It is argued that in order to deny the possible legal personality of AI, the following criteria are decisive for the above: man; society; ethics; morality; worldview; feelings; culture; consciousness, etc.; defining criteria that are inherent in man but absent in artificial intelligence are highlighted.

The general conclusion is that AI is and should be further defined as an object of law, for the functioning of which its producer or owner (user) should be responsible. That is, AI is an object of law, to which the efforts, actions, controllability, use and responsibility for its functioning of a legal subject, which is a natural and legal person of society, are directed.

Keywords: legislation, criteria, object of law, subject of law, technologies, digitalization, artificial intelligence

Вступ

Штучний інтелект (ШІ) швидко стає невід'ємною частиною суспільного життя. Використання технологій ШІ у різних сферах життєдіяльності відкриває нові можливості для аналізу значних обсягів інформації, прогнозування тенденцій, для прийняття рішень тощо. Водночас, незважаючи на потенціал, який ШІ має, його застосування також породжує низку серйозних проблем та викликів, а також непорозумінь, насамперед внаслідок невизначеності його правового статусу.

Крім того, існуючі на сьогодні правові та регуляторні рамки не встигають за швидким технологічним розвитком ШІ, що призводить до порушень прав користувачів в різних сферах суспільного життя.

Бурхливий розвиток технологій ШІ поставив питання перед урядами багатьох країн стосовно прийняття перших законодавчих актів у зазначеній індустрії, через що в кожній країні питання регулювання технологій ШІ вирішується індивідуально з акцентом на особливості місцевої правової системи. Варто наголосити, що 2023 рік ознаменувався тим, що в технологічно розвинутих країнах вже існує накопичений власний досвід імплементації законодавчих ініціатив, які виникають у зв'язку з розвитком ШІ: національні стратегії та концепції розвитку технологій ШІ, принципів та етики використання ШІ в конкретних індустріях. На сьогодні проблематика законодавчого регулювання технологій ШІ піднята в загальноприйнятих національних стратегіях та концепціях у більш ніж 40 країнах світу, включаючи США, Китай, країни ЄС, Республіку Корея, Японію, Великобританію, Норвегію, Швейцарію, Україну. Разом із тим у концепціях та національних стратегіях розвитку міститься детальний опис основних підходів щодо урядового сприяння розвитку технологій ШІ, але на вищому законодавчому рівні серед високорозвинутих країн правове регулювання ще не вирішене [1].

Лише в 2024 році в ЄС був прийнятий Закон (Регламент) про штучний інтелект [2], однак і в ньому відсутнє визначення правового статусу ШІ, тим самим залишаючи науковій спільноті та національним законодавчим органам вирішення зазначеного питання.

Постановка проблеми

У грудні 2020 року КМ України схвалив Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні [3]. Цією Концепцією визначаються мета, принципи та завдання розвитку технологій штучного інтелекту в Україні як одного з пріоритетних напрямів у сфері науково-технологічних досліджень. Впровадження інформаційних технологій, частиною яких є технології штучного інтелекту, є невід'ємною складовою розвитку соціально-економічної, науково-технічної, оборонної, правової та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення. Відсутність концептуальних засад державної політики в галузі штучного інтелекту не дозволяє створювати та розвивати конкурентоспроможне середовище в зазначених сферах діяльності. Наведене свідчить про необхідність розроблення єдиної скоординованої державної політики, спрямованої на розв'язання першочергових суспільних та державних проблем.

Технології штучного інтелекту повинні сприяти трансформації економіки, ринку праці, державних інституцій та суспільства в цілому. Використання технологій штучного інтелекту сприятиме зменшенню обсягу витрат, підвищенню ефективності виробництва, якості товарів і послуг. Зростання обсягів даних, розроблення нових типів сенсорів та здешевлення обчислювальних потужностей сприятиме створенню умов для подальшого розвитку технологій штучного інтелекту. Однак, невирішеність проблеми правового забезпечення застосування роботів з ШІ створює потужний бар'єр на шляху їх широкого використання в різноманітних сферах соціальної активності.

Тому метою Концепції є визначення пріоритетних напрямів і основних завдань розвитку технологій штучного інтелекту для задоволення прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, побудови конкурентоспроможної національної економіки, вдосконалення системи публічного управління.

Україна, яка є членом Спеціального комітету із штучного інтелекту при Раді Європи, у жовтні 2019 року приєдналася до Рекомендацій Організації економічного співробітництва і розвитку з питань штучного інтелекту (Organisation for Economic Co-operation and Development, Recommendation of the Council on Artificial Intelligence, OECD/LEGAL/0449) [4]. Зазначене, як і прийняття в ЄС Регламенту [2], на нашу думку, сприятиме прискоренню правового врегулювання в Україні виробництва та застосування ШІ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання доцільності, навіть необхідності правового регулювання застосування ШІ має певну історію і вона пов'язана з розвитком автоматизації різноманітних процесів, що відбувалися у минулому столітті. Зазначимо, що дефініція терміну «штучний інтелект» хвилює практично всіх представників філософських, гуманітарних, технічних та інших наук, особливо для представників правової науки. Питання використання штучного інтелекту та необхідності визначення його правового статусу знайшло відображення у працях багатьох українських та зарубіжних учених, таких як: С. Альтман, Н. Базелюк, О. Базелюк, О. Баранов, О. Білик, Т. Богданевич, О. Бородієнко, Н. Буглай, І. Візнюк, І. Драч, О. Костенко, Л. Куцак, В. Орищук, О. Петроє, Н. Подольчак, А. Поліщук, І. Регейло, О. Слободянюк, М. Щедріна та ін., а також Tom Allen, Robin Widdison, Thomas Christian Bächle, Joanna Bryson, Alan Winfield та ін.

На сьогодні науковцями напрацьовано дві концепції визначення правового статусу ШІ: інструмент (об'єкт) та суб'єкт. Згідно першої з них – правовий статус робота із ШІ є аналогічним правовому статусу раба в Римський імперії як знаряддя виробництва – «знаряддя, що говорить». Згідно другої – автономні роботи із ШІ можуть виступати «стороною» в суспільних відносинах при реалізації певної діяльності, в яких інша сторона – це традиційні суб'єкти.

Як зазначає О. Баранов, прихильники першої концепції принципово не

допускають можливості виконання роботами із ШІ ролі суб'єктів суспільних відносин, оскільки вони вважають, що:

– недосконаліть сучасного рівня розвитку технологій ШІ не дозволяє визнати їх самостійними суб'єктами права [5];

– досі існують хибні уявлення, засновані на помилковій думці про те, що втілення ШІ має якості юридичної особи [6];

– на сучасному науковому етапі штучно розумна істота не може вважатися суб'єктом права під страхом характеристики інструменталізму [7].

Прихильники другої концепції, які підтримують ідею визнання робота із ШІ учасником суспільних відносин, а значить визнання суб'єктом права, базуються на наступних міркуваннях:

– концептуально правова система надає можливість визнання правосуб'єктності з цивільними правами штучних агентів [8];

– роботи мають можливості приймати самостійні рішення або іншим чином самостійно взаємодіяти з третіми особами [9];

– ШІ здатний здобувати інформацію про навколишнє середовище та осмислювати її, щоб діяти раціонально та автономно навіть у невизначених ситуаціях [10];

– машини (штучний інтелект – Авт.) у своїй діяльності не страждають від невідповідності «я» самому собі [11], що якраз є бажаним для випадку правового регулювання їх застосування.

Сам же О. Баранов, виходячи зі змісту дискусій, сформулював три гіпотези, які, на його думку, концентровано відображають основний зміст різних наукових підходів до оновлення або реформування систем права та законодавства з огляду на необхідність правового регулювання застосування роботів із ШІ. Це такі гіпотези:

1) роботи є об'єктом суспільних відносин, а значить мають бути об'єктом правовідносин;

2) роботи є суб'єктом суспільних відносин, а значить мають бути суб'єктом правовідносин;

3) роботи можуть бути як об'єктом, так і суб'єктом суспільних відносин, а значить можуть бути як об'єктом, так і суб'єктом правовідносин [12].

Прийнятність чи неприйнятність зазначених гіпотез розглянемо у даному дослідженні.

Метою дослідження є здійснення аналізу та визначення правового статусу ШІ, щодо якого в нинішній час існує багато версій і припущень; розкрити його зміст та місце у правовій системі держави та в соціумі.

Виклад основного матеріалу

Тема використання штучного інтелекту (ШІ) є надзвичайно актуальною в сучасному світі. Технології ШІ проникають у більшість сфер людського життя, від побуту до професійної діяльності, і наукові дослідження не є винятком. Вчені активно обговорюють потенціал ШІ не лише на практиці, а й в науці, його спроможності і можливості, а також виклики, з якими стикаються дослідники. Штучний інтелект пропонує науковцям численні можливості під час підготовки досліджень і написання наукових статей. Перевагами використання ШІ є:

– генерація та формулювання нових ідей;
– пошук актуальних джерел;
– обробка великих обсягів інформації;
– покращення тексту дослідження;
– створення графічного матеріалу;
– перевірка тексту на плагіат;
– переклад тексту.

Це лише частина тих можливостей, які ШІ може запропонувати вченим. Проте важливо також враховувати потенційні проблеми та виклики, з якими автор може зіткнутися. Ними можуть бути:

– порушення принципів академічної доброчесності;
– помилкові результати;
– глибина (низька) аналізу інформації;
– неточність перекладу текстів тощо [13].

Необхідно мати на увазі, що в останні десятиліття словниковий запас людства активно поповнюється новими словами, поява більшості з яких обумовлена швидким та масштабним проникненням у сучасне життя досягнень четвертої промислової революції, серед яких особливе місце посідають технології «штучного інтелекту».

Зазначимо, що під поняття ШІ підпадає багато технологій з різними визначеннями. Наведемо декілька з них: під ШІ розуміється процес використання роботів для імітації людського інтелекту з метою виконання різноманітних завдань, які раніше були властиві лише людям [14]; це алгоритм, який створений аби допомогти людині з автоматизацією її рутинних процесів, що не пов'язані, наприклад, зі спілкуванням, генеруванням нових ідей чи швидким прийняттям рішень у кризових ситуаціях [15]; це така технологія, яка дає змогу комп'ютерам думати та робити рішення, схожі на людські. Замість того, щоб просто виконувати завдання, задані людьми, комп'ютери зі штучним інтелектом можуть навчатися, аналізувати інформацію та ухвалювати самостійні рішення. Вони використовують алгоритми та моделі для обробки величезних масивів даних, щоб витягувати з них корисну інформацію [16]; це організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [3]; це певна сукупність методів, способів, засобів та технологій, насамперед, комп'ютерних, що імітує (моделює) когнітивні функції, які мають критерії, характеристики та показники еквівалентні критеріям, характеристикам та показникам відповідних когнітивних функцій людини [17, с. 46].

Джессіка Аббадія, юристка, яка працює у сфері цифрового маркетингу з 2020 року, покращуючи органічну видачу додатків та веб-сайтів у різних регіонах за допомогою ASO та SEO, досліджуючи роль ШІ в наукових дослідженнях, зазначає, що ця трансформаційна технологія, що базується на алгоритмах машинного навчання та аналізі даних, революціонізує дослідницький ландшафт. Дозволяючи дослідникам обробляти величезні обсяги даних, отримувати значущі висновки та автоматизувати повторювані завдання, ШІ має потенціал для прискорення темпів наукових відкриттів і підвищення якості результатів досліджень. Оскільки ШІ продовжує розвиватися, дослідникам важливо адаптуватися до цього потужного інструменту, пам'ятаючи про його обмеження та етичні наслідки. Дотримуючись балансу між автоматизацією, керованою ШІ, і людською винахідливістю, дослідники можуть відкрити нові можливості, розвивати наукові знання і сприяти трансформаційному потенціалу ШІ у сфері академічних досліджень.

Штучний інтелект приніс значні зміни в академічну сферу, революціонізувавши способи проведення досліджень, генерування знань і надання освіти. Інтеграція технологій штучного інтелекту в академічну сферу має потенціал для оптимізації процесів, покращення результатів досліджень та сприяння інноваціям. Нею ж виділено вісім застосувань ШІ:

– аналіз даних і розпізнавання образів;
– обробка природної мови (NLP);
– комп'ютерний зір;
– відкриття та розробка ліків;
– робототехніка та автоматизація;
– системи рекомендацій;
– **симуляція та моделювання;**
– **виявлення та синтез знань [18].**

Дослідницею наводиться прогнозування використання ШІ в академічних дослідженнях, тобто, тенденції, можливості та потенційні наслідки:

– **міждисциплінарна співпраця:** ШІ об’єднує дослідників з різних дисциплін, сприяючи співпраці та уможливлюючи проривні ідеї;

– **відкриття на основі даних:** алгоритми штучного інтелекту витягують цінну інформацію з великих масивів даних, революціонізуючи дослідження в різних галузях;

– **персоналізоване та адаптивне навчання:** технології штучного інтелекту забезпечують індивідуальний освітній досвід, оцінюючи успішність учнів і пропонуючи цільовий зворотний зв’язок.

– **посилення наукових відкриттів:** ШІ допомагає дослідникам генерувати гіпотези, планувати експерименти та аналізувати дані, прискорюючи дослідницький процес;

– **етичні міркування та відповідальний ШІ:** дослідники розглядають питання упередженості, прозорості, конфіденційності та підзвітності, щоб забезпечити етичне та відповідальне використання ШІ;

– **автоматизація з використанням штучного інтелекту:** ШІ впорядковує дослідницькі робочі процеси, автоматизуючи такі завдання, як збір та аналіз даних, підвищуючи ефективність;

– **AI для глобальних викликів:** ШІ сприяє вирішенню проблем зміни клімату, охорони здоров’я та бідності, аналізуючи дані та оптимізуючи розподіл ресурсів;

– **підвищена креативність:** ШІ виступає в ролі творчого партнера, генеруючи ідеї, синтезуючи інформацію та розширюючи межі в таких сферах, як мистецтво та дизайн;

– **покращена експертна оцінка та наукова комунікація:** ШІ автоматизує деякі аспекти експертного оцінювання, допомагає в перекладі та рекомендує релевантні наукові статті;

– **демократизація досліджень:** платформи штучного інтелекту надають доступ до обчислювальних потужностей, наборів даних і можливостей співпраці в усьому світі, демократизуючи дослідження.

Група дослідників, вивчаючи застосування ШІ в організації наукових досліджень, роблять застереження щодо його використання, якими можуть бути:

– необхідність враховувати недосконаліть інструментів ШІ і перевіряти вихідні дані інструментів ШІ та їхню точність;

– не забувати, що використання ШІ для генерування ідей під час написання наукової роботи має бути відображено в посиланнях;

– невикористання ШІ як основи наукового дослідження, а тільки як доповнення до власних досліджень і тверджень;

– ШІ працює на основі алгоритмів та великої кількості даних, які він вивчив. Хоча він може створювати нові комбінації ідей, вони все одно базуються на тому, що він вже знає. Саме тому, не слід отримувати наукову новизну в написаних ШІ роботах [19, С. 5].

Нею ж наведено основні етапи наукового дослідження, де ШІ може покращити академічні функції, зазначені в таблиці № 1.

Таблиця № 1

Етапи наукового дослідження	Можливості штучного інтелекту для покращення наукової діяльності
Генерація ідеї дослідження	1. Алгоритми ШІ значно збагачують процеси мозкового штурму, виявляють прогалини у наявних дослідженнях, генерують гіпотези. 2. Алгоритми ШІ допомагають у розробленні основних етапів дослідження.
Пошук та систематизація наукових джерел	1. ШІ полегшує вилучення та аналіз інформації з наявної літератури, синтезуючи ці висновки в послідовні огляди. 2. Фільтрація, ранжування та групування результатів пошуку.

	3. Упорядкування отриманої інформації у формат резюме. 4. Формування списку пов'язаних статей та досліджень для подальшого вивчення.
Генерування тексту	1. ШІ може допомогти в написанні тексту, а саме в розширенні тексту, автозаповненні. 2. Надає можливість автоматизувати написання певних розділів статті, зокрема вступу або переліку посилань.
Узагальнення тексту	Моделі ШІ можна використовувати для узагальнення наукових дослідницьких робіт, що полегшує роботу дослідників і надає можливість швидко зрозуміти ключові висновки статті.
Узагальнення тексту	1. ШІ може допомогти окреслити документ, забезпечивши логічний потік викладених результатів. 2. ШІ може допомогти інтегрувати графіку, таблиці, діаграми в дослідницький контент, тим самим значно підвищивши його візуальну привабливість і зрозумілість.
Перевірка граматики та мови	Моделі ШІ можна використовувати для перевірки граматичних та мовних помилок у науковій роботі.

У свій час з'ясувалось, що результати деяких автоматизованих процесів, які здійснювались без безпосереднього впливу людей, мали юридичні наслідки для юридичних та фізичних осіб, як суб'єктів права. Це створювало враження, що певні юридично значущі дії, які здійснювались в інтересах певних суб'єктів права, відбувались автоматично без участі людей. Цей факт став причиною виникнення дискусій щодо проблеми визначення юридичного статусу для систем автоматизації.

Досліджуючи ШІ, дослідник Баранов О. А. зазначає, що сучасні уявлення про значення та особливості застосування роботів з ШІ, як наступного покоління розвитку ідей автоматизації діяльності людини, можна звести до двох основних пануючих груп, зміст яких є визначальним щодо встановлення їх правового статусу: робот – інструмент (об'єкт); робот – суб'єкт.

Прихильники першої концепції принципово не допускають можливості виконання роботами із ШІ ролі суб'єктів суспільних відносин. Водночас, прихильники другої концепції, які підтримують ідею визнання робота із ШІ учасником суспільних відносин, а значить визнання суб'єктом права, базуються на наступних міркуваннях:

– концептуально правова система надає можливість визнання правосуб'єктності з цивільними правами штучних агентів;

– роботи мають можливості приймати самостійні рішення або іншим чином самостійно взаємодіяти з третіми особами;

– існує можливість виконання автономним ШІ різних правових ролей в певних суспільних відносинах, тобто можна констатувати гетерогенність юридичного статусу ШІ;

– ШІ здатний здобувати інформацію про навколишнє середовище та осмислювати її, щоб діяти раціонально та автономно навіть у невизначених ситуаціях;

– якщо системи ШІ наближаються до точки, коли вони не відрізняються від людей, вони повинні мати право на статус, порівнянний із фізичними особами;

– машини (штучний інтелект) у своїй діяльності не страждають від невідповідності «я» самому собі, що якраз є бажаним для випадку правового регулювання їх застосування [12, С. 42-43].

Спираючись на дослідження окремих науковців, насамперед, зарубіжних, ним робиться висновок, що:

– «якщо робот з ШІ застосовується для підвищення ефективності праці традиційного суб'єкта на певних етапах

його конкретної діяльності, то він має бути об'єктом правовідносин;

– якщо робот з ШІ застосовується для заміни традиційного суб'єкта при здійсненні конкретної діяльності, яка регулюється нормами права в умовах певної галузі соціальної активності, соціального статусу, соціальної ролі та посади, то він має бути суб'єктом правовідносин» [12, С. 45].

Ученим також пропонується один з основних принципів, який має бути покладений в основу загальної концепції визначення правового статусу робота із ШІ: заміна традиційного суб'єкта в правовідносинах має відбуватись завдяки застосуванню лише спеціалізованого робота із ШІ. Ним робиться наступний підсумковий висновок:

- ***«в умовах здійснення конкретної діяльності застосування спеціалізованого робота із ШІ є набагато ефективнішим, ніж застосування універсального робота із ШІ;***

– в умовах здійснення конкретної діяльності традиційний суб'єкт може бути замінений лише на спеціалізованого робота із ШІ як робота-суб'єкта;

– спеціалізований робот з ШІ має мати такі ж самі суб'єктивні права, юридичні обов'язки та відповідальність як традиційний суб'єкт, якого він замінює» [12, С. 52].

Із зазначеним висновком про можливість правосуб'єктності робота зі ШІ не можна погодитися з наступних підстав. Для цього є доцільним використання наступних категорій, які є визначальними для заперечення твердження про можливість правосуб'єктності ШІ: людина; суспільство; етика; мораль; світогляд; почуття; культура; свідомість тощо.

Оскільки суб'єктами права («правосуб'єктності») є людина, а також юридичні особи, які складаються з фізичних осіб, визначимо зміст терміна «людина»: це «Homo sapiens», латинський термін, що означає «мудра людина». Це наукова назва виду, до якого належать усі сучасні люди, які єдині сучасні представники роду Homo. Назву ввів Карл Лінней у 1758 році, який класифікував людей до роду Homo, до якого входять інші вимерлі види, такі як Homo habilis та Homo erectus. «Homo sapiens» відрізняється від інших видів своїми унікальними когнітивними здібностями та анатомічними особливостями. Це єдиний вид роду Homo, що вижив, що еволюціонував понад 315 000 років тому в Африці. Термін відображає розвинені інтелектуальні здібності виду порівняно з іншими приматами [20]. Це – біологічний підхід.

З філософської точки зору – людина як «zoom logikon» (істота розумна) (Аристотель), тобто біосоціальна істота, яка поєднує в собі два напрями розвитку: біологічний (є представником біологічного виду і характеризується певною тілесною організацією, має високорозвинений мозок, особливості морфології, що визначає її належність до виду homo sapiens) та соціальний (є носієм свідомості). Тільки в суспільстві відбувається розвиток біологічних можливостей людини, формування її свідомості, самосвідомості та механізмів саморегуляції. Взаємодія біологічних і соціальних передумов забезпечує психологічний результат: усвідомлення причини своїх вчинків, відображення світу в поняттях, планування й прогнозування, фантазії і мрії, розумні дії. Усі аспекти (біологічні, соціальні й психологічні) рівномірно представлені в понятті «людина», жодне з них не є домінантним [21].

Правовий підхід, згідно якого людина визначається як носій природних, невід'ємних прав і свобод, які належать їй від народження, незалежно від державного визнання. Ним охоплюється її правоздатність, дієздатність та гарантовані державою права й обов'язки [22].

Таким чином людині можна дати наступне інтегроване визначення: це біосоціальна істота виду Homo sapiens, що поєднує біологічні риси приматів родини гомінід з унікальними когнітивними, культурними та морально-правовими якостями, будучи водночас продуктом еволюційного розвитку та суб'єктом права, носієм гідності, свободи й відповідальності перед суспільством.

Цікавим є визначення людини наведене самим ШІ: людина – це біосоціальний індивід виду Homo sapiens, носій природної гідності та невід'ємних прав, який поєднує в собі біологічну природу живої істоти з когнітивними, моральними й культуротворчими здібностями, здатний до самосвідомості, створення й розвитку соціальних інститутів, а також до відповідальної участі в правовому регулюванні суспільних відносин.

Біологічний рівень підкреслює належність людини до виду Homo sapiens, що визначається сучасною антропологією (наука про людину, її походження, еволюцію, фізичну організацію, раси, а також культурні та соціальні аспекти людського існування) і таксономією (наука про принципи та методи класифікації та систематизації об'єктів, особливо в біології, де вона займається класифікацією живих організмів).

Соціальний рівень вказує на людину як істоту, здатну створювати й підтримувати суспільні зв'язки та інститути.

Когнітивно-моральний рівень акцентує унікальні здатності до мислення, морального вибору, культуротворення.

Правовий рівень закріплює статус людини як носія невід'ємних прав і свобод, що мають пріоритет над владою та є фундаментом правової системи.

Тим самим можна виділити критерії, які притаманні людині, але відсутні у штучного інтелекту.

1. Біологічні критерії:

– органічна тілесність – людина є живим біологічним організмом з клітинною структурою, обміном речовин, фізіологічними процесами. ШІ існує лише у вигляді програмного коду або апаратних систем;

– репродуктивна здатність – людина природним шляхом продовжує свій вид, ШІ цього не може;

– сенсорна цілісність і суб'єктивний досвід (qualia) – людина відчуває світ через біологічні органи чуття, має індивідуальне сприйняття болю, смаку, запаху тощо; ШІ оперує даними, але не відчуває їх.

2. Когнітивні критерії:

– самосвідомість – людина усвідомлює себе як окрему особистість, має уявлення про своє «Я» та власну ідентичність; ШІ не має автентичного внутрішнього досвіду;

– інтенціональність – здатність спрямовувати мислення на певні цілі, що виникають з особистих потреб та цінностей, а не лише з зовнішніх інструкцій;

– творча непередбачуваність – людина може створювати абсолютно нові смисли та концепції поза межами навчальних даних, тоді як ШІ працює в межах наявних патернів (англ. pattern, в загальному значенні – це зразок, шаблон, модель, схема, що повторюється, або закономірність. В різних галузях знань, слово «патерн» має специфічні значення, але загалом, це щось, що служить прикладом або взірцем для наслідування або щось, що повторюється).

3. Емоційно-моральні критерії:

– справжні емоції – людина переживає почуття (любов, страх, сором), ШІ може лише імітувати їх вираження;

– моральна відповідальність – людина здатна робити етичний вибір і нести за нього юридичну і моральну відповідальність. ШІ є інструментом, а не суб'єктом відповідальності;

– свобода волі – людина має здатність діяти не лише за алгоритмом, а й всупереч зовнішнім обставинам, на основі особистої позиції.

4. Правові критерії:

– правосуб'єктність – людина є носієм прав, обов'язків та відповідальності. ШІ у сучасному праві є об'єктом, а не суб'єктом;

– природні права – життя, гідність, свобода належать людині від народження. ШІ таких прав не має.

Зазначені вище особливості можна подати в таблиці № 2:

Таблиця № 2

Критерій	Людина	ШІ
Біологічна природа	Органічний живий організм (Homo sapiens), клітинна структура, фізіологічні процеси.	Неорганічна система (програмний код, апаратне забезпечення), відсутність біологічних функцій.
Репродуктивна здатність	Може природно відтворювати собі подібних.	Не здатний до природного відтворення; копіювання здійснюється людиною.
Сенсорний досвід (qualia)	Має суб'єктивне переживання чуттєвих даних (біль, смак, запах).	Опрацьовує сенсорні дані без їхнього відчуття, сприйняття симулятивне.
Самосвідомість	Усвідомлює себе як окрему особистість з унікальною ідентичністю.	Не має автентичної самосвідомості, лише алгоритмічне «усвідомлення» стану системи.
Інтенціональність (властивість свідомості бути спрямованою на деякий об'єкт)	Формує власні цілі, виходячи з потреб, цінностей, мотивацій.	Виконує завдання, задані зовнішніми інструкціями чи початковими даними.
Творчість	Здатна створювати нові ідеї, що не випливають з наявного досвіду.	Генерує результати на основі аналізу вже існуючих патернів.
Емоції	Має справжні емоційні переживання.	Імітує емоції, не відчуваючи їх.
Моральна відповідальність	Є суб'єктом моральної та юридичної відповідальності.	Не є суб'єктом відповідальності, яку несе розробник або користувач.
Свобода волі	Може діяти не за алгоритмом, а на основі власного вибору.	Діє лише в межах заданих алгоритмів і даних.
Правосуб'єктність	Має правоздатність і дієздатність, є носієм природних прав.	Виступає як об'єкт права.

Виходячи із наведеного вище, можна зробити висновок, що яким би ШІ сформований людиною не був «інтелектуально розвинутим», відсутність у нього зазначених вище і наявних для людини критеріїв не дає підстави, можливості, спроможність і доцільність прирівнювати його чи надавати йому статус суб'єкта права соціуму, тобто суспільства. Оскільки саме суспільство – це відособлена від природи частина матеріального світу, що є формою життєдіяльності людей, сукупність відносин між людьми, що складається у процесі їх спільної діяльності [23-16, С. 728]. Тому не може «технологія», створена людиною, бути частиною самого матеріального світу, людської спільноти, оскільки не має притаманної людині сукупності визначальних критеріїв, незважаючи на наявність окремих з них.

Висновок

Правовий статус є складовою частиною, системою права, виступає в якості відносно самостійного регулятора суспільних відносин. Правовий статус знаходиться у взаємодії з фактичним суспільним станом людей. Його потрібно розуміти як систему гарантованих державою прав, свобод, обов'язків та відповідальності особи. Він виступає у якості суми юридичних можливостей, в якості системи прав і свобод особи у відповідності її соціального призначення (політичні, особисті, соціально-економічні, культурні). Існує їх єдність, взаємозв'язок і взаємозалежність. Звідси виникає констатація – не може бути ШІ суб'єктом права з частковою наявністю існуючих прав і свобод, без повноти, єдності, взаємозв'язку і взаємозалежності, на відміну від суб'єктивного бачення ШІ як суб'єкта з боку окремих науковців. Тим самим можна констатувати, що ШІ є і має в подальшому визначатися об'єктом права, за функціонування якого має нести відповідальність його виробник або власник (користувач). Тобто, ШІ є об'єктом права, на який направлені зусилля, дії, керованість, використання та несення відповідальності за його функціонування суб'єкта права, яким є фізична та юридична особа суспільства.

Література

1. Петько, С. (2023). *Правове регулювання використання технологій штучного інтелекту в країнах – цифрових лідерах.* Одеса. 4 (26). 55-72. DOI:10.15276/EJ.04.2023.7.
DOI:10.5281/zenodo.10456760.
Отримано з https://economics.net.ua/ejopu/2023/ No4/ 55.pdf (10 пт.).
2. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC). (2024). [Online].
Available: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401689.
3. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні (2020): Розпорядження Кабінету Міністрів України, 1556-р.
Отримано з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 1556-2020-р#Text (10 пт.).
4. Recommendation of the Council on OECD Legal Instruments Artificial Intelligence. (2019). [Online]. Available: file:///C:/Users/Admin/Downloads/OECD-LEGAL-0449-en.pdf.
5. Surden, H. (2019). Artificial intelligence and law: An overview. Georgia State University Law Review. Vol. 35. Iss. 4. 2019. 19-22 p. [Online]. Available: https://scholar.law.colorado.edu/faculty-articles/1234 (10 пт.).
6. Kemp, C. (2022). Legal Aspects of Artificial Intelligence (Kemp IT Law, v.4.0. [Online].
Available: https://kempitlaw.com/wp-content/uploads/ 2023/01/AI-White-Paper-v4.0.pdf.
7. Divino, S. (2022). What is it Like To Be an Artificial Intelligence? Nagel's View From Nowhere and Artificial Intelligence as Subject of Law. DOI:10.11117/rdp.v18i100.5876. [Online].
Available: https://www.researchgate.net/publication/ 358150388_What_is_it_Like_To_Be_an_ Artificial_Intelligence_Nagel%27s_View_From_Nowhere_and_Artificial_Intelligence_as_Subject_of_Law.
8. Chesterman, S. (2020). Artificial intelligence and the limits of legal personality. Published online by Cambridge University Press. [Online].
Available: URL: https://www.cambridge. org/core/ journals/international-and-comparative-law-quarterly/ article/artificial-intelligence-and-the-limits-of-legal-personality/1859C6E12F75046309C60C150AB31A29.
9. Pepito, J., Vasquez, B., Locsin, R. (2019). Artificial Intelligence and Autonomous Machines: Influences, Consequences, and Dilemmas in Human Care. [Online].
Available: https://www.scirp.org/ reference/references papers?referenceid=2551815.
10. Cugurullo, F. (2020). Urban artificial intelligence: From automation to autonomy in the smart city. Frontiers in Sustainable Cities. [Online]. Available: https://www.frontiersin.org/journals/sustainable-cities/articles/10.3389/frsc.2020.00038/full.
11. Hildebrandt, M. (2020). The Artificial Intelligence of European Union Law. Published online by Cambridge University Press. [Online]. Available: https://www.cambridge.org/ core/journals/german-law-journal/article/artificial-intelligence-of-european-union-law/
B09DEEAE543D050F58F4696EB8FF2D8D.
12. Баранов, О. (2023). Особливості визначення правового статусу робота із штучним інтелектом. *Інформація і право.* 4(47), 40-54.
DOI: https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.4(47). 291581. [Online].
Available: http://il.ippi.org.ua/article/view/291581(10 пт.).
13. Бурлака, Я. (2025). Штучний інтелект при підготовці наукової роботи: Можливості та виклики. *Наука та метрика.* Отримано з https://nim.media/articles/shtuchny-intelekt-pri-pidgotovtsi-naukovoyi-roboti-mozhlivosti-ta-vikliki.
14. Що таке штучний інтелект (ШІ)? (2025). *Payproglobal.* Торонто. [Online].
Available: https://payproglobal.com/uk/відповіді/що-таке-штучний-інтелект.
15. Штучний інтелект. (2023). Отримано з https://vseosvita.ua/blogs/shtuchnyi-intelekt-95925. html (10 пт.).
16. Що таке штучний інтелект і чого всім раптом стало так цікаво. (2023). Отримано з https://ailaboratory.wixsite.com/shi-ua/post/shcho-take-shtuchnyj-intelect (10 пт.).
17. Баранов, О. (2023). Визначення терміну «штучний інтелект». *Інформація і право.* 1(44), 32-49. Отримано з https://ippi.org.ua/sites/ default/ files/5_28.pdf (10 пт.).
18. Аббадія, Д. (2023). Вивчення ролі штучного інтелекту в академічних дослідженнях. Отримано з https://mindthegraph.com/blog/uk/ai-in-academic-research (10 пт.).
19. Полоневич, О., Морозова, С., Аверічев, І., Полоневич, А. (2024). Використання штучного інтелекту в організації наукових досліджень. *Зв'язок.* 3, 3-6. Отримано з https://con.dut.edu.ua/ index.php/communication/article/view/2771/2664 (10 пт.).
20. Homo sapiens. Encyclopedia Brittanica. [Online]. Available: https://www.britannica.com/ topic/Homo-sapiens.
21. Людина. Енциклопедія сучасної України. Отримано з https://esu.com.ua/article-59900.
22. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1973). Отримано з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
23. Суспільство. Юридична енциклопедія (2003). Київ. Укр. енцикл. 5, 736. (10 пт.).

References

1. Petco, S. (2023). *Pravove rehuljuvannja vycorystannja tehnoligii shtuchnoho intelectu v crajinah – cyfrovyh liderah. Odesa.* 4 (26). 55-72.
DOI: 10.15276/EJ.04.2023.7.
DOI: 10.5281/zenodo.10456760.
Otrymano z https://economics.net.ua/ ejopu/2023/ No4/ 55.pdf (10 pt.).
2. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying

down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC). (2024). [Online]. Available: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401689.

3. Pro shvalennja Concepcii rozvytcu shtuchnoho intelectu v Ukraini (2020): Rozporjadzhennja Kabinetu Ministriv Ukrainy, № 1556-r. Otrymano z https://zakon.rada. gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text (10 pt.).

4. Recommendation of the Council on OECD Legal Instruments Artificial Intelligence. (2019). [Online]. Available: file:///C:/Users/Admin/Downloads/OECD-LEGAL-0449-en.pdf.

5. Surden, H. (2019). Artificial intelligence and law: An overview. Georgia State University Law Review. Vol. 35. Iss. 4. 2019. 19-22 p. [Online]. Available: https://scholar.law.colorado.edu/faculty-articles/1234 (10 pt.).

6. Kemp, C. (2022). Legal Aspects of Artificial Intelligence (Kemp IT Law, v.4.0. [Online]. Available: https://kempitlaw.com/wp-content/uploads/2023/01/AI-White-Paper-v4.0.pdf.

7. Divino, S. (2022). What is it Like To Be an Artificial Intelligence? Nagel's View From Nowhere and Artificial Intelligence as Subject of Law. DOI:10.11117/rdp.v18i100.5876. [Online]. Available: https://www.researchgate.net/publication/358150388_What_is_it_Like_To_Be_an_ Artificial_Intelligence_Nagel%27s_View_From_Nowhere_and_Artificial_Intelligence_as_Subject_of_Law.

8. Chesterman, S. (2020). Artificial intelligence and the limits of legal personality. Published online by Cambridge University Press. [Online]. Available: URL: https://www.cambridge. org/core/journals/international-and-comparative-law-quarterly/article/artificial-intelligence-and-the-limits-of-legal-personality/1859C6E12F75046309C60C150AB31A2

9. Pepito, J., Vasquez, B., Locsin, R. (2019). Artificial Intelligence and Autonomous Machines: Influences, Consequences, and Dilemmas in Human Care. [Online]. Available: https://www.scirp.org/reference/ references papers?referenceid=2551815.

10. Cugurullo, F. (2020). Urban artificial intelligence: From automation to autonomy in the smart city. Frontiers in Sustainable Cities. [Online]. Available: https://www.frontiersin.org/journals/sustainable-cities/articles/10.3389/frsc.2020.00038/full.

11. Hildebrandt, M. (2020). The Artificial Intelligence of European Union Law. Published online by Cambridge University Press. [Online]. Available: https://www.cambridge.org/ core/journals/german-law-journal/article/artificial-intelligence-of-european-union-law/B09DEEAE543D050F58F4696EB8FF2D8D.

12. Baranov, O. (2023). Osoblyvosti vyznachennja pravovoho statusu robota iz shtuchnym intelectom. *Informacija I parvo.* 4(47), 40-54. DOI: https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.4(47).291581. Otrymano z http://il.ippi.org.ua/article/view/291581 (10 pt.).

13. Burlaca, Ja. (2025). Shtuchnyi intellect pry pidhotovci naucovoi roboty: Mozhlyvosti ta vyclycy. *Nauca ta metryca*. Otrymano z https://nim.media/articles/shtuchny-intelekt-pri-pidgotovtsi-naukovoyi-roboti-mozhlivosti-ta-vikliki.

14. Scho tace shtuchnyi intellect (AI)? (2025). *Payproglobal.* Toronto. [Online]. Available: https://payproglobal.com/uk/vidpovidi/scho-take-shtuchnyi-intelect

15. Schtuchnyi intellect. (2023). Otrymano z https://vseosvita.ua/blogs/shtuchnyi-intelekt-95925.html (10 pt.).

16. Scho tace shtuchnyi intellect i chogo vsim raptom stalo tac cicavo. (2023). Otrymano z https://ailaboratory.wixsite.com/shi-ua/post/shcho-take-shtuchnyj-intelect (10 pt.).

17. Baranov, O. (2023). Vyznachennja terminu «schtuchnyi intelect». *Informacija i pravo.* 1(44), 32-49. Otrymano z https://ippi.org.ua/sites/default/files/5_28.pdf (10 pt.).

18. Abbadija, D. (2023). Vyznachennja roli shtuchnoho intelectu v academichnyh doslidzhennjah. Otrymano z https://mindthegraph.com/blog/uk/ai-in-academic-research (10 pt.).

19. Polonevych, O., Morozova, S., Averichev, I., Polonevych, A. (2024). Vycorystannja shtuchnoho intelectu v orhanizacii naucovyh doslidzhen. *Zv'jazoc.* 3, 3-6. Otrymano z https://con.dut.edu.ua/index.php/communication/article/view/2771/2664 (10 pt.).

20. Homo sapiens. Encyclopedia Brittanica. [Online]. Available: https://www.britannica.com/topic/Homo-sapiens.

21. Ludyna. Encyclopedija suchasnoi Ukrainy. Otrymano z https://esu.com.ua/article-59900.

22. Mizhnarodnyi pact pro hromadjansci i politychni prava (1973). Otrymano z https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

23. Suspilstvo. Jurydychna encyclopedija. (2003). Kyiv. Ukr. encycl. 5, 736. (10 pt.).

The article has been sent to the editors 25.08.25.
After processing 11.09.25.
Submitted for printing 30.09.25.

Copyright under license CCBY-SA4.0.